

פרשת בראשית

"אצל הנצי"ב בא הכל מתוך עמלה-של-תורה"

2

"הנצי"ב - צפירת תפארתנו, חמדת כל בית ישראל"

במאמר בשם „צבי לצדיק“ (בעיתון „מחזיקי הדת“, לבוב, תרמ"ו, גל' 8), כותב מרן הרב זצ"ל על הנצי"ב: „צפירת תפארתנו חמדת כל בית ישראל, הגאון האמיתי, אור העולם, אדמו"ר מרן נפתלי צבי יהודה ברלין שליט"א, נשיא אלקים אשר בתוכנו - דבריו הקדושים הם לאמיתה של תורה, כי תורת-אמת בפי רבנו-מאורנו. המון תלמידיו הרבים, שותים בצמא את דבריו, ורבבות אלפי ישראל מקדישים ומעריצים שמו“.

קשר נפשי-פנימי היה לו אל הנצי"ב, האישיות הנעלה הזאת עמדה לפניו כסמל האדם השלם, איש-התורה שכל עליוזי בא מבפנים - מתוך תלמודה ועמלה של תורה, ממעמקי נשמתא דאורייתא.

בעת-רצון העותי פני ושאלתי: במה השפיעה עליו ולחזין? ותשובתו היתה: „בכמות המופלאה של לימוד-התורה שבה, ובאישיותו התמימה והטהורה של הנצי"ב. והוסיף: „בנצי"ב ראו שהכל בא אצלו מתוך תורה, המדות והדעות, אהבת ישראל וחבת-ציון, הכל בא מבפנים, ללא שום הערובת של השפעה צדדית“.

הוא אמת האלה

פתיחה לספר בראשית

3

אמור מעתה, ספר זה איננו ספר ווארטים, אלא ספר המעמיק בפשט הכתוב ובדיוקי המקראות, ואכן המחפש בספר רעיונות מהירים כשהוא עומד על רגל אחת בין קבלת שבת לערבית לקראת אמירת דבר תורה בשולחן שבת, לא ימצא את מבוקשו.

אמנם ישנו פן נוסף גדול ורחב בדבר רבינו אשר נשק לתחום מחשבת התורה, וכפי שמגיד זאת בנו הרב מאיר ברלין ז"ל (הובא בסוף חומש בראשית), וזה לשונו: מי שלומד את הפירוש הזה מראשו ועד סופו רואה לפניו תמונה שלמה של היהדות בקדושתה ובמקוריותה, התמונה הזאת מצורפת מאותיות וממלים, ממקראות ומפרשיות, התמונה הרוחנית של עם ישראל מימי הראשונים משוכבת אבני קודש והיא מתגלית בצורה שלא ידענה כמוהה, לא בביאורים ולא בפירושים. כי גם מפרשי התורה... מבארים את פסוקי המקרא על פי דברי חז"ל אם בהלכה אם באגדה, מה שאין כן 'העמק דבר', הביאור הזה מכניס את התורה המסורה, תורה שבע"פ, אל התורה שבכתב עצמה, לא רק לאותיותיה ופסוקיה, כי אם לאישיה ולמאורעותיה (עד כאן לשונו).

הנהגה היא רצונו לביאורו הן הן

6 (יה) לא טוב היות האדם לבדו. לא לענין נקבה דבר ה' שיהא ממין האדם, דזה פשיטא שלא גרע האדם מכל הצרואים שהנקבה המקיימת המין הוא ממינו, אלא לא עוב שיהיה לו נקבה כמו לשאר צרואים שאינם לעזר בכל הליכות החיים, ורק צעת הווגו היא מזדמנת לפניו, אבל לא עוב שיהא האדם בזה האופן, ויהי פי' הראצ"ד צק' צעלי הנפש צהקדמה]: אעשה לו עזר כנגדו. משום שהאדם אין טבע מינו צאופן אחד, כי כל המדות וכל הצרואים כלולים בו, וזה האדם טבעו נוטה לזה האופן, וזה האדם להיפק, על כן יש לעשות העזר שהיא האשה ראיה לכל אופן שיהא צהאיש, והיינו כנגדו, איך שהוא נצרך לעזר תמידי לפי תכונתו,

זה הספר הנקרא ספר בראשית. נקרא כפי הנביאים ספר הישר. כראיתא במ' עבודה כוכבים (כ"ה ע"א) על שני מקראות בס' הושע (י' י"ג) הלא היא כתובה על ספר הישר. ובס' שמואל ב' (א' י"ח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר. ומפרש ר' יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שנאמר תמות נפשי מות ישרים. ויש להבין הטעם למה קרא בלעם את אבותינו בשם ישרים בחרד ולא צדיקים או חסידים וכדומה. וגם למה מכונה זה הספר בחרד בכינוי ישרים. ובלעם התפלל על עצמו שהא אחריתו כמו בעלי זה הכינוי. והענין דנתבאר בשירת האזינו עה"פ הצור המים פעלו וגו' צדיק וישר הוא. דשבח ישר הוא נאמר להצדיק דין הקב"ה בחרבן בית שני שהיה דור עקש ופתלתל. ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה. אך לא היו ישרים בהליכות עולמם. ע"כ מפני שנאת הנם שבלבם זה את זה השדו את מי שראו שנותן שלא כדעתם כראת ה' שהוא צדיק ואפיקורס. וזבא עי"ז ליד שפכות דמים בדרך הפלגה וכלל הרעות שבעולם עד שחרב הבית. וע"ז היה צדוק הדין. שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות אע"כ שהוא לשם שמים דזה גורם חרבן הבריאה והרסות ישוב הארץ. וזה היה שבה האבות שמלכד שהיו צדיקים וחסידים ואהבי ה' באופן היותר אפשר. עוד היו ישרים. היינו שהתנהגו עם אה"ע אפי' עובדי אלילים כמכוערים. מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריאה. כמו שאנו רואים כמה השתמח אברהם אבינו להתפלל על סדום. אע"כ שהיה שנא אותם ואת מלכם הכלית שנאה עובד רשעתם כמבואר במאמרו למלך סדום. מכל מקום חפץ וחשנה צדק וחשנה רשע. אהבת להצדיק את בריותיו ותשנא עי"ז שאמר הקב"ה לאברהם אבינו אהבת צדק ותשנא רשע. וברבה פ' וירא (פמ"ט) איתא להרשעין ע"כ וכו'. והיינו ממש כאב המון גוים שאע"כ שאין הבן הולך במישרים מכל מקום שודר שלומם וטובו. וכן הוצק חן ודרך ארץ נפלא על דבר אברם את לופ כמו שנכתבאר פ' לך. וכן ראינו כמה נח היה יצחק אבינו להתפייס ממשנאיו ובמעט דברי פיוס מאבימלך ומרעיו נתפייס באופן היותר ממה שבקשו ממנו כמבואר במקומו. ויעקב אבינו אחר שהיטב חרה לו על לבן שידע שביקש לעקרו לולי ה'. מ"מ דבר עמו דברים רבים עד שאמרנו עי"ז כב"ד (פע"ד) קפדותו של אבות ולא ענותנותו של בנים ע"ש. ונתפייס עמו מחר. וכן הרבה למדנו מהליכות האבות בדרך ארץ. מה ששייך לקיום העולם המיוחד לזה הספר שהוא ספר הבריאה. ומש"ה נקרא כמ"כ ספר הישר על מעשה אבות בזה הפרט. ובלעם בשעה שהיה רה"ק עליו לא היה יכול להתפלא על רוע מעשיו שאינו צדיק וחסיד כאברהם יצחק ויעקב אחרי שהוא נביא אה"ע. וראשו במקור הטומאה. אכן התפלא על רוע הליכו בדרך ארץ שאם שראוי היה לו לשנוא את ישראל תכלית שנאה באשר שהמה בני אברהם יצחק ויעקב וראשם במקור הקדושה. אבל מכל מקום לא היה ראוי לפניו לבקש לעקר אומה שלימה. ואינו דרך ישרה בקיום העולם. ועי"ז צעק תמות נפשי מות ישרים. היינו מקיימי הבריאה. וזכה יבואר הא דאיתא בסנהדרין ד' ק"ה א' אם תמות נפשי מות ישרים תהא אחריתי כמוהו ואם לאו הנני הולך לעמי. ופירש"י מיתת עצמי. ולא נתבאר אך מרובו זה כמות ישרים. וגם מה שמסיים ואם לאו הנני הולך לעמי. אינו מרובו בזה המקרא כלל. אלא כמש"כ וה"ק אם תמות נפשי מות ישרים היינו שלא ארצה כאבדן אנשים או תהי אחריתי כמוהו. ואם לאו היינו אחר שארצה לאבד את ישראל כמו דכתיב לכה איעזר וגו'. או הנני הולך לעמי כאבדן כמו כל עמי. ובדברינו נתיישב יפה על מה נקרא זה הספר ספר הישר שהוא ספר הבריאה:

הנהגה היא רצונו לביאורו הן הן

הרחב דבר

(א) זהו לפי פשוטו, והמדרש ידוע צפירש"י זכה עזר לא זכה כנגדו, אמנם גם לפי הדרש אינו כמשמעות שמהא נצראת כדי לעזרו, ואין משמע בלשון ה' עזר כנגדו, שיהא או עזר או כנגדו, אלא הכוונה שהניגוד יהא לעזר, שהרי מי שהוא כעסני ורגזני אם אשתו תהא עוד מסייעתו לכך, אע"כ שצעתם הרובו הוא נהנה מזה והיא לו לעזר, אבל אח"כ ספר הרובו יש לו עזר הרבה מזה שהוסיפה אשתו אש ועניס, והרי היא כנגדו, משא"כ אם תהא מנגדתו ומשכך תמסו ותפייס אשתו האדם שהוא מרגזו עליו, אע"כ שגראית צאומה עשה שהיא מנגדתו, מ"מ היא העזר האמיתי שאין למעלה הימנו, וכן מי שטבעו ששמת ציומר וכדומה בכל המדות, וא"כ הפי' עזר כנגדו צמה שמהיה מנגדתו תהי לעזר, ותח"ל הוסיפו שאם זכה נשאר העיקרו עזר, היינו צמה שהיא מנגדתו מתחלה, ואם לא זכה נשאר העיקרי כנגדו צמה שהיא עזר מתחלה והיא מסייעתו לכל רוח רעה שעוצרת עליו, ואין לך כנגדו גדול מזה:

פרשת נח

הרחב דבר

2

(א) וכן הוא לשון חז"ל ברכות ד' ה' דמחלק בין לדיק וטוב לו ללדיק ורע לו, דזה לדיק גמור וזה לדיק שאינו גמור, ולא נמצא מהו גמור ומהו שאינו גמור, אבל הענין יזכר ע"פ המקרא בישעיה ג' אמרו לדיק כי טוב כי פרי מעליהם יאכלו, אי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו, ואמרו ע"ז בקידושין דף מ' וכו' יש לדיק טוב ויש לדיק שאינו טוב, אלא טוב לשמים וטוב לבריות זהו לדיק טוב, טוב לשמים ורע לבריות זהו לדיק שאינו טוב, כיוצא בדבר אי לרשע רע וכו' יש רשע רע ויש שאינו רע אלא רע לשמים ורע לבריות זהו רשע רע, רע לשמים ואינו רע לבריות זהו רשע שאינו רע, למדנו לדיק שטוב לשמים ולבריות עליו נאמר כי פרי מעליהם יאכלו היינו שאוכל פירותיו בעוה"ז, וקשה הא מה זה שזכו של לדיק, הרי אפי' רשע אם עושה חסד לבריות מקבל שכרו בעוה"ז, אפי' גוי כמו דמא בן נמינה שקיבל שכרו על כיבוד אב, וכן קשה על סיפיה דקרא אי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו, אם הוא רע לבריות, אפילו הוא לדיק בין אדם לשמים נענש בעוה"ז, וכל שאינו מרחם על הבריות 10 אין מרחמין עליו מן השמים. אלא הכונה דלע"ג דיש לדיק שמ"מ מלך טבעו ומגו אינו טוב לבריות, וכן להיפך דיש רשע לשמים ולבו רך וחומל ומרחם, אבל כל זה הוא בחלום הליכות האדם בעולמו, וקשה להפוך טבע הלב, אבל לאחר כמה שנים משתנה הדיק בעל כרחו מלך יראת ה' ונעשה רחמן, והרגלו יעשה טבע שני עד שנעשה טוב, וכן להיפך הרשע משתנה לטוב לטוב וחומל להיות רע ואחור עד שנעשה רע טבע שני, וכמו שביארנו בס' ויקרא כ"ה מ"ז מקרא במשלי חמד רשע מלוד רעים וגו' ע"ש. ואמר ישעיה הנביא אמרו לדיק כי טוב, שזכו לדיק כי טוב, כי יגיע בסוף להעשות טוב ג"כ, ואז כי פרי מעליהם יאכלו בעוה"ז ג"כ, אי לרשע רע שיגיע

(ט) אלה תולדות נח. הליכות ימי חייו: תמים היה בדרתיו. לדיק משמעותו הוא בין אדם לשמים ורשע הוא להיפך, אבל לדיק תמים משמעו שהוא לדיק גם בין אדם לחבירו (א). וסיפר הכתוב דנה היה לדיק תמים שנגמר לדיק כל הדורות שעברו עליו, כי גם היה טוב עם ראי נקבל שכרו בעוה"ז, מכ"מ אינו חלל להגן עליו בדרך הטבע, אבל לא במקום סכנה ונפיש ריחא בעולם כמו בשעת המצול, אבל נח היה טוב לבריות בהתגברות על טבעו ורק לשם ה', שידע כי כך הוא רלונו ית', ומש"ה כדאי היה להיות ניצל בהשגחה פרטית אפי' בעת השטף

רשעותו להיות רע ג"כ, ואז כי גמול ידיו יעשה לו בעוה"ז ג"כ. ועדיין יש להבין שלא כתיב אי לרשע רע, כמו לדיק כתיב כי טוב, אבל הטעם פשוט, לדיק באמת לא נקרא אלא שהוא באופן שהוא לדיק בכל דבר הכתוב בתורה, משא"כ רשע מיקרי אם הוא עובר על דבר אחד, כדאי בנדה י"ב ושאינו מקיים דברי חכמים רשע לא מיקרי בתמיה, וא"כ מי שהוא רע לבריות לחוד מיקרי רשע ג"כ, וא"כ מתפרש אי לרשע רע, שרשעו הוא שהוא רע, מכש"כ אם הוא רשע לשמים ג"כ, אבל לדיק משמעו דוקא שהוא לדיק שמגיע עד כי טוב, היינו כי טוב שמגיע לדיקו עד כי טוב. ומעשה מובן לשון הגמ' ברכות ה"ל, לדיק גמור, היינו שהגיע בהליכותיו לדיקו עד שנשתנה טבעו ונעשה לדיק גמור, היינו שנעשה טוב לבריות ג"כ, וזהו טוב לו בעוה"ז, אבל אם אינו גמור היינו שלא נגמר כ"כ עד שיהפך טבע לבו, אזי רע לו בעוה"ז משום שאינו מרחם על הבריות, ולשון גמור שבתלמוד, הוא בלשון המקרא תמים:

(ה) וירד ה' לראות וגו'. ענין ירידה כאן אינו כמו וארד להצילו מיד מצרים, או ירד ה' בעמוד ענן דמרים, דשם משמעו גלוי שכניה, אבל כאן לא היה אלא השגחה פרטית, ופי' ירידה הוא באשר היו כל העולם מתנהגים רק בטבע ולא בהשגחה פרטית, משום שלא התהלכו על פי תורה ועבודה ואין כבוד לפני הקב"ה להזדקק עם בני אדם פשוטים כאלה, ככל זאת כשעשו העיר והמגדל שנגע הרבה לכונת הקב"ה 10 ירד ה' מכבודו ולראות צמעה ידיהם ולהענישם (א), וע"ע להלן י"ח כ"א: בני האדם. היינו אנשים פשוטים שאין להם דעת תורה. ויש להוסיף ע"פ מה שפירשנו להלן מ"ח מקרא י"ט בהרח"ד פי' המקרא אהל שכן באדם, גמילות חסד המיוחדת לאדם בלי דעת תורה, וכן כאן הפירוש שאע"ג דתחלת העסק היה לזכר האדם והוא בכלל ג"ח, אבל אחר שכלי דעת תורה נעשה אלא מדעת בני האדם, על כן יצא הבנין לרועץ, וזהו אשר בנו בני האדם, הבנין אשר יצא מגמילות חסד בלי דעת תורה:

הרחב דבר

4

(א) ובשביל זה המשילו חז"ל בעבודת כוכבים דף ח' שני אלפים תהו, היינו כמו מי שיש לו בן אע"ג שכל מעיינו של האב בבנו זה, מכ"מ כל עוד שהוא קטן ולא הגיע לתורה מסת דעתו מנעשו לבלתי להקפיד כל כך מה הוא עושה, וכן אינו משגיח כל כך על מאכלו ומלבושיו, כי הכל מעשה נערו עד שמגיע לשנים שמתחיל ללמוד תורה, אז אצו משגיח עליו לראות שלא יעלה עמו בדברי הוללות, וכנגד זה הוא משגיח על מאכלו ומלבושיו שיהי נאה ומתוקן בדרך ארץ, והנה אע"ג שכל זמן שהבן קטן אין האב מקפיד ומשגיח על מעשיו, מ"מ אם זורק אבן על ראש אחיה אדם, ההכרח להזדקק למעשה זה הילד ולהענישו אע"ג שהוא עוודו ילד, ואין כבוד לאב להטפל לילד כזה, ונקרא ירידה, מכ"מ ההכרח לירד מכבודו ולהעניש את הילד, כך כל זמן שלא היה אור תורה בעולם לא השגיח הקב"ה על פרטי מעשים של בני אדם, וכמבואר בב"ר ריש פ' לך שראה אברהם אבינו את העולם כמו צירה דולקת ואמר תאמר שאין לה מנהיג הניץ עליו בעל הצירה ואמר אני בעל הצירה, ר"ל שראה שדולקת ואין אדם מזדקק לכבות, ותמה ע"ז וכו' צירה זו אין לה בעלים, השיבו בעליו שצוננה כך הוא ומניחו לדולק, כך הקב"ה השיב לאברהם אבינו שצוננה אינו משגיח על מעשי בני אדם, והטעם הוא משום שהיו בני אדם של תהו בלי תורה שאין בהם דעת תורה, ואין כבוד לפני הקב"ה להזדקק עם בני אדם פשוטים כאלה: